

Toekomst van de natuur in Fryslân: de natuur die Fryslân toekomt

Hoe het begon

Hoewel de oprichting van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland in 1905 er aan vooraf ging, was de oprichting van It Fryske Gea (IFG) in 1930 -voor die tijd en in deze in hoofdzaak agrarische provincie- een grootse en gedurfde stap. Het was een tijd van 'ontginningen van woeste grond en landaanwinningen' ten koste van zowat alles, een gepraktiseerde tijdgeest die nog 4 à 5 decennia zou aanhouden. Heidegebieden werden in cultuur gebracht, boezemlanden werden ingepolderd en her en der diende een aantal petgaten als vuilstort. De tijd was rijp om te pogen te behouden wat nog te behouden was. Zelfs nog in 1966 werd het tweedammenplan naar Ameland met verve gebracht door de toenmalige hoofdingenieur-directeur van de Provinciale Waterstaat van Friesland. De oprichting van de Waddenvereniging vond toen -in 1965- plaats, vijf jaar voorafgaand aan het Europees natuurbeschermingsjaar 1970. IFG had er toen al bijna vier decennia opzitten. Hoe groots, trots en gewaardeerd zal de viering van het eeuwfeest in 2030 zijn?!

De huidige situatie

Vooralsinds de door de voormalige directeur Henk Kroes geïnitieerde en doorgevoerde organisatieverandering is IFG een welbekende, erkende en 'bij vriend en vijand' gewaardeerde *Provinciale Vereniging voor Natuurbescherming in Fryslân*. Het ledenaantal, de (financiële) steun, het werk van vrijwilligers en de betrokkenheid van eigen personeel getuigen daarvan. Maar hoe is de situatie buiten? Verarming van natuurwaarden, verschraling, verrommeling en versnippering van het landschap en afname van biodiversiteit zijn zichtbare fenomenen, die ten koste gingen en gaan van meer en bredere wegen, grotere landbouwbedrijven en meer vee (dat nauwelijks nog buiten komt), afzichtelijke bedrijventerreinen en alom nieuwbouw(wijken) op het eens zo rustige platteland. Die rust wordt nu (in een 24uurs economie) bovendien verstoord door voortdurend varende bulkschepen en rijdende tankauto's, steeds grotere tractoren met hun machinerie en voort zoevend autoverkeer. Dat alles een deel van het buitengebied 's avonds en 's nachts 'verlichtend' (maar dan niet zoals het Boeddhisme dit - met een hoofdletter V- bedoelt). En ten slotte: tal van recreanten zijn niet langer gebonden aan en gelimiteerd door de zomerperiode. Drukte alom.

Gelukkig heeft ook deze medaille twee kanten. Dank zij IFG is veel bewaard gebleven, zowel in oppervlakte natuurgebied als daarbinnen in aanwezige natuurwaarden. De jaarverslagen, bijzondere waarnemingen en diverse onderzoeksrapporten getuigen daarvan; stille getuigen van wat zich buiten laat waarnemen. Dit geldt bijvoorbeeld voor libellen, vissen en de Otter, in deze gevallen met een verbeterende waterkwaliteit s.l. als belangrijke sturende factor. 'Blijven doen wat IFG nu al doet' -ga zo door- staat op zich al garant voor behoud van veel natuur en natuurwaarden. Maar een heroverweging van taak en werkwijze is in deze woelige tijd van alom en voortdurende veranderingen zeker niet verkeerd.

Maatschappelijke ontwikkelingen

Welke situatie is te verwachten in 2030? Hoe kan IFG daarop inspelen? 'Stilstand is achteruitgang', wordt wel eens gezegd. Nu is dat niet te verwachten van IFG, maar goed, welke weg kan en zal in natuurbeschermend Fryslân bewandeld (moeten) worden naar het eeuwfeest toe? Moeten de piketpaaltjes iets verplaatst worden? Ook over 15 jaar willen we optimistisch en positief zijn over tenminste die ene kant van die medaille. IFG zal kennis moeten nemen van en inspelen op haast onvermijdelijke maatschappelijke veranderingen en overige veranderingen in de natuurlijke omgeving. Om er enkele te noemen:

- Schaalvergroting en intensivering in de landbouw;
- Verdergaande verstedelijking en een (regionaal) ontvolkend-verschralend platteland;
- Toenemende geconcentreerde bebouwing en meer harde infrastructurele voorzieningen;
- Een veranderende bevolkingsamenstelling (onder meer vergrijzing en meer allochtonen);
- Een deel van de bevolking is zoekende naar en soms al bezig met nieuwe vormen van spirituele zingeving van het leven. Anderen zoeken op eigen wijze contact met en in de natuur;
- Klimaatverandering met meer wispelturige neerslag en stijgende temperaturen met velerlei indirecte effecten.

Dan zijn er nog meer ongewisse zaken, die zullen veranderen, maar meer onvoorspelbaar in welke richting, in welke mate en hoe wispelturig dat zal gaan, zoals:

- Recreatie en toerisme;
- Sport- en beroepsvisserij;
- Landelijke en regionale overheden (beleid, bevoegdheden en subsidiestromen van -).

Een item apart voor de nabije toekomst is de:

- Energievoorziening. Doorgaan met massaal verbruik van fossiele grondstoffen leidt (ons) verder de doodlopende verstikkende fuik in; verstandelijk geredeneerd een niet langer begaanbare weg.

Een schets op hoofdlijnen voor de nabije toekomst

Rekening houdend met vorenstaande tendensen tot verandering is slechts op hoofdlijnen aan te geven hoe IFG de komende (15) jaren zou moeten handelen en zich opstellen; anders gezegd bijstellen. Details daarvoor zijn mede afhankelijk van ernst, omvang en tempo en soms de richting van genoemde (maatschappelijke) tendensen en veranderingen, alsmede van toevallige en personele zaken. Niet ondenkbeeldig kunnen dat ook zaken van buiten Fryslân of zelfs van buiten Nederland zijn. Die details zijn op dit moment ook niet zo relevant. Wat zijn puntsgewijs deze hoofdlijnen voor zowel de te bewandelen weg naar 2030 toe, als voor het dan te bereiken doel:

- Voorkom een trendbreuk. Dit geldt zowel voor wat hier -naar analogie van het waterkwaliteitsbeheer direct na 1970- het passieve en het actieve natuurbeheer genoemd kan worden, resp. communicatie, voorlichting, personeel(sbeleid) en belangenbehartiging enerzijds en terreinbeheer (het werk buiten) anderzijds. Plotse en grote veranderingen in terreinbeheer werken averechts: zij leiden slechts tot storingsindicatoren, die vaak nogal vasthoudend zijn.
- Behoud en zet blijvend in op ruimtelijke diversiteit in en tussen terreinen en terreinbeheer. De aloude wijsheid van 'doe altijd hetzelfde, maar overal wat anders' (in plaats van 'doe overal hetzelfde, maar altijd wat anders') draagt bij, sterker nog, is een voorwaarde voor (behoud van) biodiversiteit.
- Vooral omgevingsfactoren leiden ertoe dat behoud van of terug naar de natuur van vroeger, zeg van rond 1930 en daarvoor, in veel situaties onhaalbaar en onhoudbaar is. Dat moet dan dus ook geen doel op zich blijven of zijn¹. Accepteer dat 'de natuur' verandert en anticipeer met natuurbeheer, landinrichting en herinrichting op deels 'nieuwe natuur'. Lastig punt, maar niet onoverkoombaar, is dat de natuurwetgeving op dit punt nogal conservatief is.
- Samenwerking en coalitievorming met andere organisaties zal (moeten) intensiveren. Dat geldt voor diverse takken van sport. Denk aan Staatsbosbeheer (SBB), Sportvisserij Fryslân (SF), Friese Bond van Binnenvissers (FBvB) en Landschapsbeheer Friesland voor het extern behartigen en verdedigen van het natuurbelang; aan de Fryske Feriening foar Fjildbiology (FFF), Biologysk Wurkferbân van de Fryske Akademy (FA), Werkgroep VissenOnderzoek Friesland (WVOF),

¹ Pieter Schroevers schreef in 1983 al: "Nature was rich in 1900. The natural diversity was undeniably much richer than it is now, especially in The Netherlands. To draw this fact into our memories does no harm. Diversity is a good criterion for a 'general ecological function', but the use of the past as a standard is a wrong way. Better is, to develop an understanding, how diversity comes off, how human activities influence it and how this phenomenon is related to other features of nature to which man attaches much value" (Schroevers, P., 1983. The need of an ecological quality-concept. *Environmental Monitoring and Assessment* 3: 219-226).

Wetterskip Fryslân (WF), en vele vrijwilligers(organisaties) voor inventarisatie en monitoring; en aan SBB, WF en Landschapsbeheer Friesland voor gebiedsoverstijgend terreinbeheer. De onlangs gestarte samenwerking tussen It Fryske Gea en Landschapsbeheer Friesland in de Koöperaasje Doarpenlân, die zich gaat richten op plattelandsontwikkeling is hier een prima voorbeeld van.

- Het verenigingskarakter zal versterkt moeten worden voor behoud en vergroting van (maatschappelijk) draagvlak en voor (meer en nieuwe) leden. De jeugd, ouderen en allochtonen zijn hierbij belangrijke doelgroepen (voor een blijvende en deels nieuwe binding). Dat zal gepaard gaan met extra voorlichting, communicatie, scholing, cursussen en meer inzet van meer vrijwilligers. Maatschappelijke (burger) participatie biedt daartoe goede kansen. Hierop aansluitend het volgende punt:
- Een blijvend sluitende begroting is en blijft een punt van aandacht en zorg. Crowdfundig kan in specifieke, goed omschreven en begrensde projecten een nieuwe vorm van financiering zijn.
- Uitgaven van brochures, folders en boeken (*De Alde Feanen, schets van een laagveenmoeras* is een prachtig voorbeeld) kunnen de maatschappelijke betrokkenheid van velen en binding van leden aan IFG versterken.
- Nu al beheert IFG -naast natuurgebieden- her en der cultureel en archeologisch erfgoed. Een nieuwe categorie te beschermen of als zodanig te bestempelen objecten kunnen *sacred natural sites*² (gewijde of mystieke plekken) zijn. Dat kunnen bijvoorbeeld individuele bomen zijn, boomgroepen, bronnen, begraafplaatsen, (voormalige) pelgrimsroutes of nederzettingen of een open plek in een bos. Daaraan is behoefte bij de spiritueel, stilte en rust zoekende mens³.
- IFG zal, dat vraagt de tijdgeest en is haast onvermijdelijk, vaker een duidelijke maatschappelijke positie moeten kiezen. Lastige gevallen zijn bijvoorbeeld de ganzen en windmolens, ogenschijnlijk gemakkelijker is de komst en/of introductie van nieuwe soorten zoals de wolf of edelhert. Primair dient voorkomen te worden dat overhaaste keuzes worden gemaakt en standpunten worden ingenomen. Dus niet inspelen op of meedoen met hypes. Een doorwrochte visie bepaalt welke keuze IFG in welk geval maakt. Duurzaamheid in velerlei opzichten moet daarvan, naast betrouwbaarheid en consistentie, een van de fundamenteën van beleid en beheer zijn. Acceptatie van en zelfs mede richting geven aan (locatiekeuze van) windmolens/windmolenparken is dan onvermijdelijk, positiever gesteld vanzelfsprekend. Het zou een geweldige stunt zijn als Fryslân vanuit de ruimte herkenbaar is aan zeven clusters van windmolens, opgesteld volgens het patroon van de pompeblêdden op de Friese vlag. N.B. Het benutten van zonne-energie is vooral een (groeïende) particuliere aangelegenheid. Ingrepen in populaties van ongewenste of te veel aanwezige soorten dient niet of met grote terughoudendheid te geschieden. De natuur regelt vaak zelf dergelijke (tijdelijke) excessen. *Festina lente* was in de oudheid al een bekend gezegde. De ontwikkeling van de populatiegrootte van de Aalscholver in de Alde Feanen is daar een voorbeeld van. Evenzeer geldt grote terughoudendheid bij bewuste introductie van nieuwe soorten, zoals wolf of edelhert. Iets dergelijks moet wel een zeer groot en relevant natuurdoel dienen, wil IFG daaraan actief meewerken. Gedogen is wat anders.
- Initieer over lastige onderwerpen zo nodig een maatschappelijke (leden)discussie middels de *social media*, alvorens zelf een standpunt in te nemen. Elders zijn daar positieve ervaringen mee opgedaan, waarbij 'de bevolking' onderling over lastige beheerkwesties tot meningsvorming en soms consensus kwam.

² Sacred National Sites (SNS) zijn in internationale natuurbeschermingskringen een erkend begrip (Verschuuren, B., 2006. An overview of cultural and spiritual values in ecosystem management and conservation strategies. Paper 26 p.: IUCN / Alcoa Foundation's Conservation & Sustainability Fellowship Program.

³ Victor Westhoff benadrukte het belang van onder meer *mettã* (liefde en welwillendheid jegens alle schepselen) en *karunã* (mededogen voor alle wezens) voor de natuur, houdingen waarvan in het Christendom (westen), in tegenstelling tot het Boeddhisme (oosten), nauwelijks iets is te vinden (Westhoff, V., 1971. Natuurbehoud en milieubeheer: *mettã* en *karunã*). Gepubliceerde tekst van een lezing te Putten.

Vorenstaande zaken betreffen in hoofdzaak de terreinen⁴ en leden (achterban) van IFG. Daar -intern gericht- ligt de kerntaak van IFG en moet IFG zich ook in hoofdzaak mee bezig houden. Maar wat te doen met de natuur buiten de natuurterreinen⁵? Ligt daar -extern gefocust- ook een taak voor IFG en zo ja welke? Daar ligt slechts een bescheiden taak i.c. klein werkterrein, vooral gericht op het 'passieve natuurbeheer'. 'Schoenmaker houdt u bij uw leest' is en blijft het motto en dominant over eventuele taakverbreding. Wanneer wat te doen buiten het strikte eigen werkterrein is sterk doelgroep of organisatie gebonden: landbouw, gemeenten, provincie, Rijkswaterstaat, waterschap, de Marrekrite, sportvissers en beroepsvissers, om de belangrijkste te noemen. Een goede verstandhouding met de georganiseerde landbouw blijft belangrijk. De band met agrarische natuurverenigingen kan worden versterkt in de onlangs opgerichte coöperatie onder leiding van Roel de Jong. Natuur buiten natuurgebieden, stedelijke natuur, groene linten en ecologische verbindingszones, stepping stones, onderkomens voor vleermuizen, nestgelegenheid voor oeverzwaluwen, vispassages, plas-dras milieus, ecoduikers en faunatunnels, het zijn alle natuurelementen, die in overleg met en veelal door (semi-)overheden kunnen worden gerealiseerd. IFG kan daar een blijvende aanjager voor zijn. Een meer dan goede verstandhouding met de georganiseerde sport- en beroepsvissers ligt voor de hand. Nu die organisaties meer en meer duurzaamheid en een gezond ecosysteem nastreven en daarmee meer en meer een gemeenschappelijk gedachtegoed met dat van IFG ontstaat, is samenwerking voor de hand liggend. Bovendien zijn het extra ogen in het veld.

Als het lukt, en waarom niet, aan het vorenstaande invulling te geven, zal in 2030 geconstateerd kunnen worden dat de natuurgebieden in Fryslân nog meer gewaardeerd worden dan nu. Immers het contrast met de niet-natuur (agrarische en stedelijke omgeving) is nog groter dan nu, terwijl ook de behoefte aan rust, stilte en natuurbeleving is toegenomen. Vele natuurterreinen zijn blijvend toegankelijk. Specialisten constateren dat sommige soorten zijn verdwenen, maar andere zijn gekomen.

Ten slotte

IFG is een gewaardeerde en niet meer weg te denken organisatie in de Friese samenleving. Die plek zal zij ook de komende jaren met verve blijven vervullen. Daarvoor zijn geen grote veranderingen in rol, taak en werkwijze nodig. Integendeel. Slechts een bescheiden bijsturen in de reeds uitgezette en bewandelde koers is voldoende en voorwaarde voor acceptatie, biodiversiteit, continuïteit en draagvlak. Niet zozeer hoeven zwakke punten (zijn die er dan?) verbeterd te worden, veel eer is het een kwestie van adaptatie aan een veranderende omgeving. Daarbij wordt IFG alle succes gewenst en daarin zal zij zonder meer slagen. Op naar het eeuwfeest.

Theo Claassen,
Burgum
Oktober 2015.

⁴ In vakkringen gaat het hier om nagenoeg-natuurlijke, begeleid-natuurlijke en half-natuurlijke natuurdoeltypen (Bal *et al.*, 2001. Handboek Natuurdoeltypen. *Tweede, geheel herziene editie*. Expertisecentrum LNV / Ministerie van LNV).

⁵ Dit betreft in hoofdzaak multifunctionele afgeleiden (Bal *et al.*, 2001. Handboek Natuurdoeltypen. *Tweede, geheel herziene editie*. Expertisecentrum LNV / Ministerie van LNV).